

Lunds Universitet
Sociologiska institutionen

Regnkläder, funktioner och förklaringar

En kritik av funktionalistiska tillkortakommanden

Författare: Fredrik Malm
Uppsats Soc 344, 41-60 p
Höstterminen 2004
Handledare: Bo Isenberg

ABSTRACT

Fredrik Malm:

Regnkläder, funktioner och förklaringar. En kritik av funktionalistiska tillkortakommanden

Handledare: Bo Isenberg

Funktionalismen och funktionalistiska förklaringar är inget som grundutbildningen i sociologi lagt vidare stor vikt vid. Samtidigt finns det indikationer på ett nyuppväckt intresse för funktionalistiska förklaringar inom samhällsvetenskaperna. Jag vill genom min uppsats göra mig själv och läsaren uppmärksam på vad detta kan tänkas ha för implikationer på sociologin. Genom att diskutera funktionalism med utgångspunkt ur Talcott Parsons och Robert Merton försöker denna uppsats finna ett ursprung till den funktionalistiska förklaringen. Vidare görs i denna uppsats ett försök till en gränsdragning funktionalistiska förklaringar och teleologiska förklaringar emellan. Yttermera utredes möjligheterna om funktionalistiska förklaringar kan anses kausalt giltiga. På denna grund kan sedan en ansats till en kritik av funktionalismen och den funktionalistiska förklaringen byggas. Denna uppsats rekommenderar en kritisk hållning gentemot den funktionalistiska förklaringen såsom påverkad av ett funktionalistiskt förnuft, men avfärdar inte en funktions deskriptiva möjligheter.

Nyckelord: funktionalism, funktion, Parsons, funktionslistisk förklaring, teleologisk förklaring, kausalitet, social mekanism

Fredrik Malm

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Vad som leder till syftet, en utgångspunkt	2
1.3 Syfte	2
1.4 Problemformulering	2
1.5 Avgränsningar	3
1.5.1 Varför en teoretisk uppsats?	3
1.6 Att uppnå syftet, en utmaning för analysen	3
1.7 Tidigare forskning kring funktionalism och funktionalistiska förklaringar	4
1.8 Funktionalism och funktioner, introducerande definitioner	5
2. Metod	7
2.1 Val av metod	7
2.2 Varför inte andra metoder?	8
2.3 Objektivitet och testbarhet	8
3. Teoretiska utgångspunkter 1: Parsons och Merton	9
3.1 Parsons och stabiliteten	9
3.2 Parsons' AGIL, en plastisk analysenhet	11
3.3 Mertons funktioner, även icke –funktioner och latent kraft	12
3.4 Sammanfattning	13
4. Teoretiska utgångspunkter 2: den funktionalistiska förklaringen	14
4.1 Funktionalistiska förklaringar, kinkigheter och självklarheter	14
4.2 Stinchcombes funktionalistiska förklaring	14
4.2.1 Mellankommande reflexioner	15
4.3 Funktionalistisk eller teleologisk förklaring?	16
4.3.1 Några ytterligare reflexioner	17
4.4 Kausal giltighet	17
4.4.1 Den sociala mekanismen	18
4.5 Sammanfattning	19
5. Kritik och diskussion	19
5.1 Problem med funktionalismen	20
5.2 Problem med den funktionalistiska förklaringen	23
5.3 Merton och mekanismen, en förklaring eller en svaghet?	24
5.4 Avslutande teser samt funktion som deskription	26
Referenser	28

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Under min tid på grundutbildning inom sociologi har ett antal frågor av teoretisk karaktär aktualiserats. Jag upplever att det inte på ett tillfredställande sätt har lagts vikt vid hur fenomen inom samhällsvetenskaperna kan förklaras genom uppfyllande av vissa villkor. Vad jag menar kan bäst illustreras genom följande exempel:

Ponera att du bestämmer dig för att gå ut en runda men upptäcker att det regnar. Givet att du naturligtvis kan stanna hemma och strunta i din promenad men ändå bestämmer dig för att gå ut skulle du förmodligen ikläda dig något som skyddar mot vätan. Varför? För att det inte är särskilt angenämt att bli blöt, kall, kanske förkyld etc. På detta sätt kan vi tänka oss att vissa kläder fyller funktionen att hålla oss torra. Vi skulle vidare kunna tänka oss att den mest fördelaktiga *förklaringen* till att du bär dessa regnskyddande kläder är just genom den skyddande funktion de fyller. När vi sedermera för över denna typ av förklaringar till sociologin kommer vår granskande blick att fokusera på just effekterna av ett handlande som skulle de på ett "nödvändigt" eller "naturligt" sätt skulle följa av ett visst tillstånd. I likhet med att regnkläderna möter behovet att hålla dig torr, svarar den funktionalistiska förklaringen inom samhällsvetenskaperna mot ett uppfyllande av ett villkor eller en nödvändighet (se Sohlberg 1997, s.24f).

Jag upplever att förklaringar av denna karaktär inhyser ett antal problem och genom att ställa mig nyfiken till dessa kan jag stilla min undran. Ett uppsatsprojekt har enligt min mening möjligheten att låta mig gå närmare in på de frågor som aktualiserats av min utbildning samt även bringa reda i vilka implikationer en fokusering på funktioner, av ovan exemplifierad karaktär, inom sociologin har.

Asplund visar i sin skrift *Om undran inför samhället* (1970) på att en slentrianmässig attityd och en som är betydligt mer intressant, exemplifierat med Simmel, "... förfogar över *samma data*" (Asplund 1970, s. 55). Om jag förstår Asplund rätt finns möjligheten att ur samma material (samhälle), med olika utgångspunkter komma förbi den slentrianmässiga förklaringen, komma vidare och göra något intressant. Något som verkligen engagerar med den följden att kunskap inte alltid behöver förklara. Den kan ta sig friheten att *visa* någonting utan att behöva *bevisa*. Stärkt av Asplunds visdom, borde inte i så fall möjligheten att visa på någonting, att skapa en utgångspunkt vara fullt acceptabelt som kunskap betraktat och även en utgångspunkt för denna uppsats? Inte förrän försöket gjorts kan naturligtvis dom falla samtidigt som uppsåtet att göra något intressant har potentialen att uppfattas som allt annat än anspråkslöst, för att komma från en sociologistuderande C-student. För att lyckas med detta mitt uppsåt kan än mindre mitt forskningsintresse formuleras slentrianmässigt. "Att problematisera verkligheten är det första steget på vägen till kunskap", skriver Asplund (1970, s. 117) Nyfikenhet inför samhället

innebär ett problemmedvetande, att ställa frågor. Dessa frågor avser att skapa en utgångspunkt från vilken andra studier kan ta sin start.

Göran Dahl höjer ett varningens finger i sin avhandling *Begär och kritik*. Ivern att besvara frågor om det socialas natur, att avslöja något om samhället i sig riskerar att hamna i blockeringar (antinomiska blockeringar) där två motsatta svar kan vara möjliga. Det är inte mer "sant" att vi skulle vara bundna till yttre faktorer vilket determinerar vårt handlande än att det endast är den fria vilja som styr oss (Dahl 1986, s. 182ff). Så jag vill inte hamna på ett ontologiskt plan, det är inte min uppgift att avtäcka en "natur" eller se något "som det är". För min del handlar det om en utgångspunkt om hur vi kan komma åt kunskap. Inte om det går.

1.2 Vad som leder till syftet, en utgångspunkt

Den dimension inom ämnet sociologi jag avser att förhålla mig till är den om hur *sociologin som förklarande vetenskap producerar kunskap*. Mitt intresse är i första hand knutet till den funktionalistiska teoribildningen och den funktionalistiska förklaringen. Samtidigt som vi inom sociologin får lära att funktionalismen är "ute i kylan" verkar en vetenskapsfilosofisk debatt snarare välkomna funktionalistiska förklaringar. Författare som Hedström och Svedberg (1998) välkomnar detta lika mycket som Pettit (1996) menar att "a renewal of functionalist thought ... may be something to celebrate" (Pettit 1996, s. 301).

Jag har därför för avsikt att i denna uppsats

1. ... bringa reda i teoretiska, funktionalistiska utgångspunkter,
2. ... lyfta fram hur dessa ligger till grund för funktionalistiska förklaringar samt
3. ... påvisa vilka problem detta har i ett sociologiskt perspektiv.

Inspirerad av Asplund vill jag passa på att visa snarare än att bevisa, att skapa en teoretisk plattform för vidare studier, vilket skulle kunna tjäna som en utgångspunkt för ytterligare en uppsats även om syftet i denna uppsats naturligtvis inte kan peka utanför dess egna domäner.

1.3 Syfte

Jag vill ge en bild av funktionalismen inom sociologin och vad en funktionalistisk förklaring består av, samt peka på länken dem emellan och ur detta skapa en forskningsteoretisk ansats om hur forskning kan bedrivas.

1.4 Problemformulering

För att kunna förhålla mig till syftet och den problematik jag inledningsvis skisserat har jag valt att ställa tre frågor vilka kommer att vara min guide i denna uppsats:

1. Vilka viktiga utgångspunkter har den funktionalistiska teoribildningen?

2. Vad innebär en funktionalistisk förklaring?

3. Hur kan jag skapa en forskningsteoretisk ansats med utgångspunkt i en kritisk hållning gentemot funktionalismen och funktionalistiska förklaringar?

1.5 Avgränsningar

Den första viktiga distinktionen jag vill ta upp är den med empiri. Eftersom denna uppsats syfte endast förhåller sig till teoretiska ståndpunkter är det viktigt att påminna sig själv om att empiri i detta arbete aldrig kan bli aktuellt. Jag har inget att skaffa genom att söka empiriska data ur exempelvis organisatoriskt handlande som sådant. Hur ett faktiskt handlande ter sig i förhållande till den teori jag diskuterar medger inte syftet med uppsatsen. Det finns en nivå jag aldrig kan lämna, den teoretiska diskursens nivå. Nedslag i empiriskt material vore direkt felaktigt. Det är möjligt så att denna uppsats kan ligga till grund för en *senare* empiriskt studie.

Vidare handlar avgränsningarna om att välja ut. Funktionalism är ett stort begrepp och jag kan inte ge mig i kast med allt och alla de förgreningar denna tradition konnoterar. Däremot kan jag kondensera funktionalismen till viktiga begrepp och riktningar i *mitt* urval. Ett företag som naturligtvis aldrig kan göra anspråk på allmängiltighet men samtidigt inger förhoppningen att anspråket "intresseväckande" åtminstone har potentialen att bli uppfyllt. Kapitlet om tidigare forskning är därmed viktigt: här ligger inspirationen i uppsatsen.

1.5.1 Varför en teoretisk uppsats?

Av den anledning att jag inte avser att lägga min diskussion på en empirisk nivå är det på sin plats med en kort diskussion om detta beslut. Detta beslut grundar sig *inte* på att jag anser empiri vara onödigt eller tillhöra en ointressant del av sociologin, tvärtom. Jag är vän av den ordning som tror på att en sociolog *skall* befatta sig med empiri, att sociologer bör få valkar i händerna så att säga. Därför anser jag det viktigt att först reda ut vad teori ger för konsekvenser. Hur påverkar vald teori de fakta/data jag anser mig finna i en undersökning? Om fakta kan anses teoriimpregnerade gäller det att förstå hur den teori jag valt påverkar mina "items" egenskaper. Jag ser på teori som ett verktyg att nå kunskap om verkligheten. Lika lite som man särskilt framgångsrikt kan slå i en spik med en skiftnyckel kan man fånga en empirisk verklighet om man inte förstått vad det teoretiska verktyget kan hjälpa till med. Det gäller att undvika att stå med en skiftnyckel i hand när det börjar bli dags att spika.

1.6 Att uppnå syftet, en utmaning för analysen

Jag måste här viga några rader om hur jag lägger upp analysen. Avhängigt att de teoretiska delarna i uppsatsen är av varandra beroende måste analysen få en konstruktion utefter dessa förutsättningar. Först måste en analys till för att klara ut hur funktionalism och idéer om funktioner påverkat och

påverkar funktionalistiska förklaringar samt implikationerna därav. När väl denna analys är avklarad ges förutsättningarna för att sedermera konstruera en forskningsteoretisk ansats. Denna sista del är inte att förväxla med en slutsats utan skall ses som ytterligare en analytisk konstruktion vilken har möjligheten att peka utanför uppsatsens interna domäner.

1.7 Tidigare forskning kring funktionalism och funktionalistiska förklaringar

Om man ser till syftet står det klart att det grundar sig på en kritisk hållning gentemot funktionalismen och funktionalistiska förklaringar. I detta avseende är det därför svårt att komma runt Jürgen Habermas kritik av det funktionalistiska förnuftet. Denna kritik presenterar han i det andra bandet av *Kommunikativt handlande* som i den engelska översättningen har just *"The theory of communicative action. Volume 2. Lifeworld and system, a critique of functionalist reason"*. Här försöker Habermas skapa en grund för sin teori om kommunikativt handlande från en kritisk genomgång av Mead, Durkheim, Parsons, Weber och Marx. Habermas tes är att livsvärlden koloniserar av systemet och det är genom kritiken av det funktionalistiska förnuftet han kan ta sin utgångspunkt för denna tes. Habermas menar att funktionalismen inte tydligt kopplar isär livsvärld och system. Detta menar han speciellt kommer till uttryck i Parsons resonemang om hur livsvärldens strukturella komponenter, bestående av kultur, samhälle och personlighet. Dessa komponenter tolkas in i, och blir ett subsystem av, ett generellt system av handlande. Men Habermas hämtar till trots även komponenter till sin teori i kritiken. Från Mead hämtar Habermas gester och symboler, som en del av kommunikation, men även "... the moment of nonpredictability and spontaneity in the way that communicative actors play a social role" (Habermas 1998, s. 59). Via Durkheim visar Habermas bland annat på de strukturella likheterna mellan rituellt handlande och symboliskt medierad interaktion. Jag uppfattar Habermas så att Mead ger honom förutsättningarna för en rationaliserad livsvärld och Durkheim bidrar med social solidaritet kontra en strukturell differentiering av ett socialt system. Via Marx förstår Habermas "...a connection with the problematic of reification as it arouse in the Marxist reception of the Weberian rationalization thesis". (Habermas 1998, s. 113) och vidare ger Durkheim Habermas en passande startpunkt via teorin om arbetsdelning (Habermas 1998, s. 113). Detta resonemang vänder sig från Webers avsiktliga rationella handlande [purposive rational action] mot en kommunikativ rationalisering av handlandet.

Peter Sohlberg gör i sin avhandling *"Mål och mening i samhället. Funktionslistiska program i samhällsvetenskapen"* en grundlig genomgång av funktionalismen som begrepp och som förklarande vetenskap. Denna skrift har varit stor inspirationskälla för hur jag tolkar min uppgift. Sohlberg går igenom funktionalistiska förklaringar, funktionalistisk analys och menar att den ontologiska kritiken av funktionalismen fått en för stor roll. Sohlberg föreslår att vi i stället lyfter fokus mot den metodologiska dimensionen vilken han menar inte utvecklats sedan Merton men att funktionell analys i mycket

fortfarande används. Paradoxen Sohlberg ser är att samtidigt som funktionalistiska förklaringar och analys används i samhällsvetenskaperna har den på samma gång dåligt rykte.

Samma slutsats drar William A. Jackson 2002 i the Journal of Economic Methodology men han är istället intresserad av att använda funktionalistisk förklaring inom ekonomi. Vad som är intressant är hans medgivande att ekonomer implicit använder funktionalistiska förklaringar samtidigt som han ser hur forskare är motsträviga i att använda ett funktionalistiskt språk, att funktionalistisk teori har tappat i status bland forskare inom samhällsvetenskaperna.

Slutligen vill jag här lägga fram att 1966 skrev Rolf Gruner en artikel om teleologiska och funktionalistiska förklaringar i tidskriften Mind. Av intresse är att här går han igenom vad som skiljer en teleologisk och en funktionalistisk förklaring åt. Gruner argumenterar för att den teleologiska förklaringen har en bakomliggande intention eller avsikt. Den funktionalistiska förklaringen däremot ser till ett systems överlevnad eller möter ett systems behov. Denna artikel gör en gränsdragning mellan dessa två förklaringar där poängen är att dessa inte skall sammanblandas.

1.8 Funktionalism och funktioner, introducerande definitioner

Eftersom att denna uppsats i mycket bygger på och hämtar argumentation ur begreppet funktionalism är det på sin plats med en kort genomgång av hur begreppet används och vad det kommer ifrån.

Att hänvisa till något som funktionalism skulle jag vilja hävda är att hänvisa till en vetenskaplig tradition, ett sätt att analysera och göra jämförelser. För att förstå innebörden av begreppet "funktion" och hur det relaterar till samhället är det på sin plats med en analogi. Weber menar att inom den "organiska" (Webers citationstecken) sociologin "... tolkas... individen och hans beteende på liknande sätt som fysiologen behandlar ett kroppsorgans roll i organismens 'ekonomi', dvs med hänsyn till dennas 'försörjning'". Weber belyser med vad han påstår vara ett berömt yttrande av en fysiolog: "Om mjälten vet vi ingenting, mina herrar. Så långt mjälten" (Weber 1983 s. 11). Vad som är poängen är att visst visste dessa herrar vad mjälten var för någonting men att de inte kunde ange *funktionen* hos den, vad den hade med kroppen som helhet att göra. Denna poäng, att se analogin till kroppen, gör även Giddens när han beskriver bakgrunden till att se samhället utifrån de funktioner som upprätthåller det. Giddens menar att när vi studerar kroppens organ som exempelvis hjärtat så behöver vi veta hur det relaterar till andra delar av kroppen, vilken funktion det har i förhållande till kroppen. På liknande vis kan vi studera sociala ting, vi kan även hos sociala ting studera deras funktion i förhållande till samhället som helhet genom att visa vilken roll de spelar i relation till den fortsatta existensen av ett samhälle (Giddens 1991, s. 696). Värt att notera i Giddens definition är att han poängterar den fortsatta existensen av samhället. Den fortsatta existensen av ett samhälle är alltså en grundläggande förutsättning för att studera eller ange funktionen av en social praktik.

När Ritzer gör sin reflexion över vad en funktion är skriver han att "A *function* is 'a complex of activities directed towards meeting a need or needs of the system'" (Ritzer 2000, s. 233). Utifrån denna definition, vilken han hämtat från Guy Rocher, ställer han sedan Parsons fyra funktionella imperativ vilka enligt Parsons är nödvändiga för alla systems överlevnad. Dessa imperativ är beståndsdelarna i det berömda och svårtolkade AGIL – shemat. Jag lämnar tillsvidare AGIL för att beskriva det närmare i kapitel 3.2. I Rochers definition finns ett kompletterande bidrag till vad som är en funktion. Komplementet består i att system kan ha behov och att en funktion, för att kvalificera som sådan, måste möta detta behov. Robert Merton kritiserade den funktionalistiska analysen och menade att inte alla funktioner var positiva bidrag till samhället, det finns även *dysfunktioner*, sådana som utmanar ordningen i samhället istället för att vara integrerande och positiva¹. Ett exempel är hur bomullsslavarna i sydstaterna bidrog till en bra ekonomi just då (positiv funktion) men som dysfunktion betraktat var sydstaterna senare inte redo för industrialiseringen då de hade blivit beroende av en slav- och agrarekonomi (Ritzer 2000, s. 246). I samma anda formade han sin idé om *icke-funktioner* [non functions] som vissa överlevande strukturer eller sociala former vilka saknar relevans för ett studerat samhälle. Kanske det viktigaste bidraget Merton gjorde till funktionell analys var koncepten *manifesta* och *latenta* funktioner. Med dessa kan Merton visa att vissa funktioner i samhället inte direkt är observerbara i vad de upprätthåller. Merton exemplifierar med Hopi-indianernas regnceremoni, vilken har den manifesta funktionen att påverka de meteorologiska förutsättningarna men det observerade uttrycket kan dessutom dölja andra funktioner, latent funktioner, och då måste vi titta på vad ceremonin betyder för gruppen. Merton menar att den latent funktionen i detta fall är att förstärka gruppen genom en kollektiv aktivitet (Merton 1961, s. 64f).

Giddens skriver att ett funktionsperspektiv i mycket är Comtes och Durkheims förtjänster, men att i den moderna sociologin är det främst Parsons och Merton som bidragit med denna syn på samhället (Giddens 1991, s. 696). Så dessa två herrar är svåra att förbise om vi ska definiera funktionalism. Dock skall påpekas att Parsons hänvisas till som *strukturfunktionalist* och inte enbart som funktionalist. Jag anser att det inte behövs göra åtskillnad mellan dessa båda koncept för att förstå vad jag vill göra i denna uppsats. En åtskillnad mellan begreppen skulle troligen enbart försvåra framställningen och göra den oöverskådlig. Jag tror mig kunna påstå, utan att fastna i en vidare argumentation om det, att den funktionalistiska logiken inte är avhängig huruvida begreppet strukturfunktionalism utredes eller ej i denna uppsats.

---

¹ Merton presenterar sina tre kritiska utgångspunkter i sin "Social theory and social structure"(1961) under kapitlet *Prevailing postulates in functional analysis* s. 25-37. Dessa tre postulats kritik mynnar sedan ut i förslagen manifesta och latent funktioner vilket hela delen i boken behandlar.

2. Metod

Jag passar i detta kapitel på att redogöra för metodologiskt grundläggande begrepp och de förutsättningar val av metod ger min studie. Jag argumenterar för en diskursanalys, med vissa invändningar, samt de förutsättningar jag själv måste hålla mig till. Jag går igenom villkoren för testbarhet och varför inte kriteriet om falsifierbarhet här är viktigt.

2.1 Val av metod

Problemet metod i ett arbete vilket bottnar i en läsning av texter och sökandet efter texters innehåll är om det verkligen har en utvecklad, "färdig" metod. Eftersom detta är en litteraturstudie vilken söker efter resonemang har jag gått på Ingrid Sahlins linje och gjort en diskursanalys. Den ena sidan, den lingvistiska delen av en sådan analys, är baserad på språkbruket och hur texter är organiserade samt hur kunskap och mening produceras genom språket. Den andra sidan av begreppet är Foucaults och sammanfattas som "praktiserat språk" eller "framställningsordning" (Sahlin 2003, s 84f) Vidare menar Sahlin att diskursanalysen behandlar text som data och då inte i huvudsak som information om den verklighet den refererar till (Sahlin 2003, s. 89). Ingen text kan leverera allt, den är uppbyggd av oredovisade förutsättningar och vidare ställer Sahlin frågan om man kan se det underförstådda, självklara och exkluderande i den text man uppfattar som uttömmande och relevant för den information den förmedlar (Sahlin 2003, s. 91). Detta ställer forskaren själv i fokus. Kan man som forskare själv se och förstå sina utgångspunkter som en del av en diskurs? Svaret är att vara självkritisk till sina antaganden men är inte då denna reflexivitet i sig ett uttryck för ett diskursivt tankemönster (Sahlin 2003, s. 92)? Det finns all anledning att beakta detta och att förhålla sig ödmjuk inför det man presenterar som "sanningar" eller konsekvenser av vissa resonemang samtidigt som det är uppenbart att den senare delen av begreppet diskursanalys har varit det viktiga i denna uppsats. Jag har förvisso inte varit ute i ärendet att avslöja dold information, jag har snarare valt ut de texter jag anser relevanta för en viss teoretisk tradition i vad de explicit förmedlar. Att diskursivt se vad de exkluderar har inte varit min förutsättning, tanken var att de uttryckligen har vissa konsekvenser och att detta faktiskt öppet redovisas. Implikationerna av ett teoretiskt resonemang kan däremot vara med eller mindre dolda och inte förrän vid en jämförelse av andra teoretiska antaganden kan dessa komma upp till ytan. I det avseendet har denna metod varit lämplig för mig eftersom att det i mycket har handlat om att ur en viss bakomliggande logik följa ett visst förklarings sätt. Metoden har i sig inte, skall påpekas, förutsättningarna att problematisera fyndigheterna i ett sociologiskt perspektiv. Detta är en uppgift för teorin. Men därmed inte sagt att jag fullständigt lagt åt sidan hur underliggande meningar och förutsättningar har haft relevans eller hur förutsättningar legat implicerade i resonemang och att det har haft konsekvenser för metoden. Tvärtom är detta viktigt att förhålla sig till men denna studie har inte

kategoriserat dessa underliggande förutsättningar i olika teoretiska traditioner eller dylikt i syfte att jämföra olika sätt att resonera.

2.2 Varför inte andra metoder?

Widerberg menar att både frågan och svaret är en integrerad del av den metod man valt (Widerberg 2002, s. 65f). Omvänt innebär det att metoden bär med sig de förutsättningar vi har att hitta svar på frågan, eller helt enkelt att olika metod ger olika svar (Widerberg 2002, s. 65). Vidare menar hon att det ideella sättet är att inte tänka i specifika metoder utan snarare att förhålla sig till fältet genom att reflektera över hur vi bäst får svar på det vi önskar (Widerberg 2002, s. 66). I mitt fall hade andra metoder lett till andra undersökningar. Jag har inte kunnat kosta på mig att säga något om ett *faktiskt* empiriskt handlande då jag avsett att förstå *teorier* om faktiskt handlande och deras påverkan på hur vetenskapliga studier bedrivs. Det finns en nivå jag inte kunnat lämna, hur frestande det än har verkat att testa om min studie verkligen exemplifierar en "verklighet". Nivån är tätt förbunden med valet av metod och vice versa. Det handlar om att metoden har gett mig utrymme att ge en bild av funktionalismen och funktionella förklaringar. Jag har av de skälen ingen empiri. Jag har förhållit mig till sociologin som ämne och till teoribildning vilken påverkat hur vi bedriver vetenskap. Det hade därför varit felaktigt att förhålla sig till empiri och därför har inte andra metoder kunnat komma i fråga för denna undersökning. Däremot skulle ett lyckat resultat mycket väl kunna leda till en empiriskt upplagd studie, vilket också flaggats för i syftet.

2.3 Objektivitet och testbarhet

Denna studie måste vidare ta Poppers resonemang om testbarhet och objektivitet på allvar eftersom jag riktar studien förbi dess egna direkta slutsatser, mot framtida studier om man så vill. Ingen teori, hävdar Popper (1972, s. 44), är fullt verifierbar; emellertid är alla testbara. Hävdar man att något är objektivt hävdar man i samma andetag att detta något är verifierbart. För att komma runt denna determinism menar Popper att teorier intersubjektivt kan testas (1972, s. 44) och konsekvensen blir att "... *there can be no ultimate statements in science...*" (Popper 1972, s.47) vilket kan tyckas vara uppenbar relativism. Poängen är att teorier måste vara testbara eller kapabla att vara testbara och att vi inte skall behöva acceptera presenterade sanningar bara för att det inte verkar logiskt möjligt att testa dem (Popper 1972, s. 48). Detta resonemang tonar i viss mening ner Feyerabend's kritik mot konsistensvillkoret (se Feyerabend 2000, s 38ff) eftersom Popper vänder sig ifrån, vad jag förstår, en alltför relativistisk hållning. Popper behöver konsistens i ett resonemang för att kunna se vad en ståndpunkt antingen motsäger eller är förenlig med (Popper 1972, s. 92). Detta hade min uppsats inte kunna klara sig förutan. Konsistens i resonemang är ett av de villkor jag har varit tvungen att uppfylla för

att själv kunna hävda problem av inkonsistent natur i andra resonemang. Observera att Poppers tes om falsifierbarhet inte är av intresse i denna undersökning då jag, vilket påpekats, inte avser att göra en empirisk studie. Att lägga vikt vid falsifierbarheten hade inte varit korrekt av den anledningen att denna studie inte har avsett att testa slutsatser empiriskt. Återigen kan bara konstateras att empiri inte har någon legitimitet i denna uppsats vilket samtidigt innebär att andra metoder inte har här att göra.

3. Teoretiska utgångspunkter 1: Parsons och Merton

Detta kapitel går igenom de viktiga dragen i Parsons funktionalism av samma anledning Sohlberg inte har med honom i sin avhandling dvs han har influerat för mycket och är alltför förknippad med funktionalismen. Denna anledning passar mig alldeles utmärkt som utgångspunkt då jag verkligen är nyfiken på vilken grund funktionalismen vilar. Parsons synsätt verkar utan tvekan vara en sådan grund. Vidare kommer här Mertons idéer om vad en funktion är att utvecklas utifrån inledningskapitlets mer schematiska bild.

3.1 Parsons och stabiliteten

1937 kommer Parsons' *The Structure of Social Action* i vilken han presenterar sin handlingsteori [action theory] (s. 43ff). Här skapar Parsons sitt handlingssystem vilket utgår från Webers mål-medel handlande och bejakar således den teleologiska strukturen som en röd tråd genom all analys av socialt handlande, enligt Habermas (Habermas 1998, s. 205). Parsons gör själv reflektionen att "... the act must have an 'end', a future state of affairs toward which the process of action is orientated, the end" (Parsons 1968 (1937) s. 44). Parsons vill rikta uppmärksamheten mot den minsta beståndsdelen, "unit act", i ett handlingssystem och jämför med atomerna i en järnbro vilka måste undersökas om vi ska förstå vad som är grunden i detta system. Det är inte aktörerna själva som är den minsta beståndsdelen för Parsons, det är deras "ego" eller deras "själv", som han avser. Detta eftersom kroppen är i vägen för den analys Parsons rekommenderar. "Among the conditions to which his action is subject are those relating to his own body, while among the most important of the means at his disposal are the 'powers' of his own body and, of course, his 'mind' (Parsons 1968 (1937), s. 47). Detta gör att vi inte kan skilja mellan aktör och situation (Parsons 1968 (1937). Inte förrän vi hittar dessa beståndsdelar kan vi se och förstå mål, medel, förutsättningar och normer (Parsons 1968 (1937), s. 48). Alexander menar att "unit act" handlar om en hypotetisk aktör i en hypotetisk situation (Alexander 1987, s. 24). Problemet är bara att implikationerna med detta koncept skulle kunna vara "ett allas krig mot alla", ett utilitaristiskt dilemma helt enkelt². Parsons behöver därför något som självständigt reglerar detta problem d.v.s. något som normativt reglerar hur målen sätts i det sociala systemet. Parsons tar en utgångspunkt via Hobbes, och

---

² Parsons *The Structure of Social Action* skall i första hand ses som en kritik av samtida liberal teori, vilken han refererar till som *utilitarismen* (Alexander 1987, s. 23f).

dennes dilemma med hur ordningen i ett samhälle kan bibehållas (the Hobbesian problem), hos vilken han lägger stor vikt vid just den normativa ordningen (Parsons 1968 (1937) s. 87ff). Denna ordning går dock inte Parsons med på, den löser inte instabiliteten med det utilitaristiska systemet (Parsons 1968 (1937), s. 102), den löser inte hur ordning i samhället kan bevaras. Lösningen för Parsons är att föreslå att vi måste ta hänsyn till fyra element för att meningsfullt kunna beskriva ett handlande; mål, medel, förhållande (extern realitet) och normer (moraliska förväntningar). Här hittar vi en teleologisk karaktär hos de normer vilka är underförstådda i relationen mellan de fyra elementen som "... a normative orientation of action, a teleological character" (Parsons 1968 (1937), s. 732).

1951 kom Parsons ut med skriften *The Social System* (1966) där man kan följa hur Parsons utvecklar sin tanke om förändring i sociala system utifrån integrativa, funktionella förutsättningar. Tanken är att det sociala systemet ska kunna bibehålla en ordning eller ordningsfullt förändras (Parsons 1966 (1951) s. 26f). Hans funktionella förutsättningar handlar alltså om det integrativa problemet i samhället där hela systemets överlevnad hänger på att ordningen bibehålls. På det individuella planet börjar dessa förutsättningar med näringsintaget och känslan av psykisk säkerhet och vad det gäller systemnivån handlar det om motivering för att säkra ett tillbörlig deltagande på en tillräcklig nivå av dessa deltagare, dvs. att tillräckligt motivera dem för att de på ett adekvat sätt skall utföra det som är en förutsättning för att systemet skall antingen bevaras eller ordningsfullt utvecklas (Parsons 1966 (1951), s. 29). När aktörers handlande utgör funktionella problem för systemet tas detta om hand av en kontrollmekanism. Parsons menar här att underhållet av vissa kulturella mönster, vilka kan förstås som integrerande delar av samhällssystemet, påtvingar vissa begränsningar (Parsons 1966, s.35), vilka då är kontrollmekanismen i fråga. Det mest klagörande exemplet på detta är då vissa värdeorienteringsmönster [value-orientation pattern] och kognitiva övertygelser är motivationsmässigt svåra att gå med på (Parsons 1966, s.35). Enligt Parsons kan detta uppstå ur olika vetenskapliga (vad jag förstår) värden. På så vis kan en väletablerad medicinforskning krocka med övertygelser inom den kristna vetenskapen under det att man inte kan bortse från vissa medicinska kunskaper (Parsons 1966, s. 35), eller kanske förutsättningar. Senare i *The Social Theory* gör Parsons en presentation av den sociala kontrollen och om det innan var ordningen som skulle bibehållas är nu ett ekvilibrium det som eftersträvas: "Hence the stable equilibrium of the interactive process is the fundamental point of reference for the analysis of social control..." (Parsons 1966, s. 298).

Vi skall se hur Parsons tar sin analys av den sociala kontrollen vidare och det är nu som hans berömda AGIL-schema blir aktuellt för framställningen av hans funktionalism.

3.2 Parsons´ AGIL, en plastisk analysenhet

I *Economy and Society* ger Parsons och Smelser en förklaring av AGIL -schemat ("AGIL" är en akronym på begynnelsebokstäverna *Adaptation, Goal attainment, Integration och Latency*). Det presenteras som "The functional imperatives of a system of action" (Parsons och Smelser 1957, s 19). Det presenteras som en fyrfältstabell där "[the] aim of analysing a system is to access the effects of changes in the data of the system, the situation and the properties of its units, on changes in the state of the system and the states of its component units; statements about the effects on the system and its units are framed in terms of these four dimensions" (Parsons och Smelser 1957, s 18). De fyra imperativen i AGIL -schemat kan analysera de problem som ett system måste ta om hand om ett ekvilibrium hos detta system, och/eller den fortsatta existensen av detta system, skall upprätthållas. Ett socialt system, menar Parsons och Smelser, är alltid karakteriserat av ett institutionaliserat värdesystem.

Det första imperativet i det sociala systemet är därför det som upprätthåller detta värdesystem samtidigt som det stabiliserar systemet mot motivationsspänningar. Därför blir den första funktionen tvådelad och ges namnet "pattern maintenance" och "tension management" (Parsons och Smelser 1957, s 16f) vilket vi känner som *Latency*.

Den andra och tredje funktionen är avhängiga hur komplext det sociala systemet är. *Goal attainment* har funktionen att maximera stabiliteten i systemet i förhållande till den situation det befinner sig i. Finns det ett måltillstånd [goal state] underhålls det, annars kommer en sådan situation att eftersökas av systemets enheter [units]. Det är ingen klar åtskillnad mellan den adaptiva funktionen och den målrelaterade. Är systemet relativt enkelt finns det ingen, eller behövs ingen (min anm.), klar skillnad mellan dessa, den adaptiva funktionen framstår som en odifferentierad del av målfunktionen och inte förrän systemet kompliceras med flera mål och delmål skiljs adaptationen ut från att endast vara en del av målfunktionen i sig. Anledningen till detta är att systemet utvecklar ett generellt intresse av att kontrollera sin omgivning för att uppnå måltillstånd. Det tillhandahåller generella "hjälpmedel" eller "anordningar" [facilities] för ett uppnående av ett måltillstånd vilket kan ses som den adaptiva funktionen i systemet i fråga.

Det fjärde imperativet har att göra med att handling kan vara både positivt och negativt för systemets funktion. Därför behövs ett element som upprätthåller solidariteten i relationen mellan de handlande enheterna i intresset av att systemet upprätthåller en effektiv funktion, detta genom integration (Parsons och Smelser 1957, s. 17ff). Som vi ser är ordningen på vilket imperativ som anses vara det första och viktigaste inte det imperativ som kommer först då man uttalar, eller läser akronymen AGIL. Det finns tydligen en hierarki med avseende på vilket problem som måste mötas först. Denna

ordning tar exempelvis inte Ritzer hänsyn till i sin förklaring av AGIL. Hans framställning börjar med Adaptation (Ritzer 2000, s. 233).

Poängen med hela schemat är att det kan användas i alla delar av Parsons handlingsystem [system of action], oavsett vad han vill analysera: "Any system of action can be described and its processes analysed in terms of these four fundamental categories" (Parsons och Smelser 1957, s. 18). Dessutom kan schemat "zoomas" in i varje enskilt imperativ för att där konstrueras på nytt. Det egna exemplet på en sådan manöver är ekonomin, vilken faller under den adaptiva funktionen i "the system of action". Då kan Parsons analysera den ekonomiska differentieringen utifrån ekonomin som ett socialt system [economic differentiation of the economy as a system], fortfarande med imperativen som underlag (Parsons och Smelser 1957, s. 44, 39ff). Eftersom schemat är så ombytligt (AGIL utläses *agile* på engelska) är det i viss mån olyckligt att AGIL har fått en hierarkisk betydelse med hänsyn till hur akronymen utläses. Det grumlar helt enkelt den vikt Latency funktionen har som imperativ betraktat.

3.3 Mertons funktioner, även icke –funktioner och latent kraft

Merton har en kritisk hållning gentemot den teleologiska sidan av funktionalismen. Han utgår i sin kritik från Myrdal som menar att "... a description of social institutions in terms of their functions must lead to a conservative teleology" (Merton 1961, s. 37). Merton menar att funktionell analys är hotad av en absurd reduktionism om den försöker att analysera alla sociala strukturer utifrån perspektivet att de är outbytbara för upprätthållandet av funktionella behov (Merton 1961, s. 38). Vad Merton är ute efter är att ge den funktionella analysen en utgångspunkt som inte bygger på konservativ reduktionism vad gäller att funktioner alltid skulle vara "goda" eller "nödvändiga" för upprätthållandet av institutioner. Mot denna bakgrund formulerar Merton sin första grundtanke om hur funktioner kan förstås.

- En *funktion* är den observerbara konsekvens vilken ser till anpassningen eller adaptationen av ett givet system.
- En *dysfunktion* är den observerbara konsekvens som tvärtom löser upp denna anpassning av systemet i fråga.
- En *icke-funktion* är den konsekvens som är irrelevant för det analyserade systemet.

Ett andra problem emanerar ur tendensen till en sammanblandning av motiv och konsekvenser.

Det finns anledning menar Merton att se till de situationer när subjektiva mål samorienterar med objektiva konsekvenser eller de situationer när de divergerar. Detta resulterar i Mertons kanske mest berömda begrepp: *manifesta* och *latent*a funktioner.

- Den manifesta funktionen är den vilkens objektiva följd medverkar till anpassningen av ett system som är avsiktlig eller godkänd.
- Den latent a funktionen är då den som varken var avsiktlig eller godkänd för systemet i fråga.

Han menar att den latent funktionen företräder en större ökning av den sociologiska kunskapen än den mer direkta manifesta funktionen. Detta leder till konstaterandet att upptäckten av den latent funktionen visar att "... social life is not as simple as it seems". (Merton 1961, s. 68). När vi köper en bil är den uppenbara manifesta funktionen att förse oss med ett transportmedel. Inspirerad av Veblen menar Merton att om tittar vi på den latent, icke explicitgjorda, direkt gratifierande sidan av denna ger oss Veblens exempel med manifest och latent handling där ekvationen hög kostnad = bra vara är den manifesta handlingen medan hög kostnad = hög status är den latent. (Merton 1961, s. 69). Vi kan se att vissa manifesta yttringar är laddade med latent krafter och att detta resonemang har en teleologisk anstrykning då intentionen är en del av förklaringsgrunden.

En annan mycket viktig del i Mertons kritik mot funktionell analys är nödvändigheten med att blottlägga den sociala mekanism genom vilken en funktion kommer till stånd. Med social mekanism menar Merton exempelvis värdeorienteringar eller arbetsdelning i samhället (Merton, 1961, s. 50ff). Detta har jag anledning att återvända till senare och lägger inte vidare vikt vid nu

3.4 Sammanfattning

För att underlätta förståelsen av dessa något komplicerade resonemang är det på sin plats med en sammanfattning av hittills beskriven teori.

Parsons pekar på ett problem i samhället, nämligen det hur ordningen bibehålls. Alexander menar att vi kan se hans verk *The Structure of Social Action* som en kommentar till den samtida liberala teoribildningen, vilken Parsons kallar för utilitarismen, utifrån Hobbesproblemet, dvs. hur samhället undviker ett allas krig emot alla. Parsons menar att vi kan se en normativ orientering av handlande vilket ger normer i samhället en teleologisk karaktär. Från detta resonemang sträcker sig sedan Parsons att diskutera hur ett ekvilibrium i samhället kan vidmakthållas. Motivering av aktörerna blir då viktigt för att samhället skall bevaras eller ordningsfullt förändras men framför allt den sociala kontrollen är viktig i sammanhanget då den garanterar en bevarande ordning. Utifrån denna bakgrund formulerar Parsons sedan sitt AGIL – schema. Detta består av fyra funktionella imperativ vilka är essentiella om ett socialt system skall kunna behålla ett ekvilibrium. Eftersom att varje socialt system inhyser värderingar är det första imperativet (latency) det som tar upprätthåller detta värdesystem samtidigt som detta imperativ tar hand om och stabiliserar motivationsspänningar. AGIL är väldigt formbart och kan användas till att analysera vilket handlingssystem som helst, enligt Parsons.

Merton ger en annan bild av hur vi kan förstå en funktion. I motsats till funktionen ställer Merton dysfunktionen, dvs. den tendens som verkar upplösande på ett system. En närliggande tanke visar Merton på med den latent funktionen, dvs. den funktion som inte är avsiktlig i eller för ett system.

Vidare lägger Merton vikt vid den mekanism genom vilken en funktion kommer till stånd. Merton visar att det finns något som föregår funktionen, att den inte händer eller sätts igång av sig själv.

4. Teoretiska utgångspunkter 2: den funktionalistiska förklaringen

Under denna rubrik avser jag att ta ytterligare ett steg utifrån resonemanget i förra kapitlet. Här kommer jag att gå igenom den funktionalistiska förklaringen samt de problem vad det gäller att skilja ut den från en teleologisk förklaring. Vidare problematiseras dessa utgångspunkter i förhållande till kausalitet.

4.1 Funktionalistiska förklaringar, kinkigheter och självklarheter

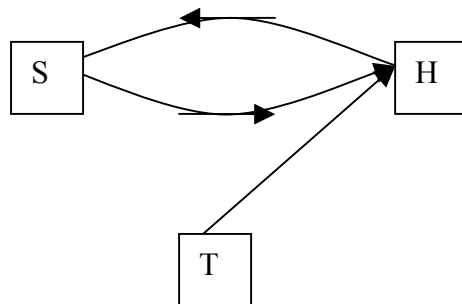
Det kan argumenteras att funktionalistiska och teleologiska förklaringar inte skiljer sig så mycket åt. Detta får främst två följder. Ett teleologiskt synsätt implicerar en ontologisk drivkraft, att världen strävar mot en ordning eller rättare sagt har ordning som mål (Sohlberg 1997, s. 27). Och, en teleologisk förklaring är en som i stället för orsaksfaktorer förklarar i beteckningar av framtida mål som inverkar på en utveckling. Konsekvensen blir att effekten i framtiden (strävan, målet) är motivet till uppkomsten av fenomenet i sig. En funktionalistisk förklaring skiljer sig väldigt lite åt från den teleologiska men ersätter vanligtvis målet med ett system som referenspunkt och att funktionen har en *positiv* (i bemärkelsen *bevarande*) effekt för systemet i fråga (Sohlberg 1997, s. 23f). Då den teleologiska förklaringen ser till målet med handlingen visas att den funktionalistiska vanligtvis byter ut målet mot den positiva funktionen för ett system. Det är dags att leverera en utgångspunkt för en funktionalistisk förklaring.

4.2 Stinchcombes funktionalistiska förklaring

1968 levererade Arthur L Stinchcombe förslag på hur vi kan konstruera sociala teorier. Boken heter *Constructing Social Theories* (1987) vilken inhyser tre olika förklaringsmodeller: den *demografiska*, den *funktionalistiska* samt den *historicistiska* förklaringen. De två senare förklaringstyperna är de som är mest intressanta för min del då de båda bygger på en funktionalistisk grund. Den ena delen av resonemanget hämtar kraft ur det Stinchcombe refererar till som *equifinality*, vilket jag uppfattar som en slags "mål-samhet", dvs tendensen att nyttjandet av flera medel riktar sig mot samma mål. Ett exempel på detta menar Stinchcombe är hur fadersrollens funktion kan uppbäras inte endast av den biologiske fadern, utan även av en familj, kanske en kusin eller farbror vilket Stinchcombe menar leder till att det i alla samhällen verkar finnas en *sociologisk* fader: "The variety of means with the same consequence suggests that functional explanation in terms of providing a sociological father is appropriate for analyzing family patterns" (Stinchcombe 1987, s. 81). Den andra delen av resonemanget hänvisar till en konsekvens eller ett mål som en orsak. Detta genom att fungera indirekt som orsaken till ett beteende. Utifrån detta kan Stinchcombe säga att vissa händelser genererar sina egna orsaker (Stinchcombe 1987, s.87). Effekten av en händelse är samtidigt den orsak som ger upphov till händelsen. En sådan

variabel kallar Stinchcombe för *homeostatisk* variabel. I Stinchcombes fall menas enligt Jackson med *homeostasis* " ... the tendency for a system to converge on a common endpoint ... Such a tendency, which is empirically accessible, can be seen as providing evidence for a circular causal chain" (Jackson, 2002 i *Journal of Economic Methodology* s. 173). Den funktionalistiska förklaringen visar Stinchcombe som en modell. Denna modell består av tre komponenter, struktur (S), homeostatisk variabel (H) och spänning (T):

Bild 1. (se Stinchcombe 1987, s. 89)

Stinchcombe menar att när T ökar måste även aktiviteten i strukturen S öka om den homeostatiska variabeln skall underhållas. Vidare skriver Stinchcombe att om T är hög och den homeostatiska variabeln ändå är konstant är det troligt att en kompenserande kausal loop mellan S och H finns (Stinchcombe 1987, s. 89). Stinchcombe är medveten om problemen med loopen i modellen och menar att "Functional explanations are merely a special case of causal theory..." (Stinchcombe 1987, s. 90f). Stinchcombe argumenterar att den ovan visade modellen kan härledas ur ett kausalt teoretiskt tänkande och att det är strukturen som upprätthåller den homeostatiska variabeln som är den säregna egenskapen (Stinchcombe 1987, 90f). Stinchcombe gör följaktligen avbön genom att tona ner loopen i sin modell och istället ge eftertryck på orsaksförhållandet som råder mellan struktur och effekt. Frågan är om detta ändå är tillfredställande.

4.2.1 Mellankommande reflexioner

Vi har sett hur den funktionalistiska förklaringen inte så lätt låter sig fångas. Det finns en tendens att sammankoppla, eller kanske hellre sammanblanda, teleologiska förklaringar med de funktionella, eller funktionalistiska, dito. När Stinchcombe visar på sin förklaring finns en oklarhet i vad hans *equifinality* egentligen innebär och innehåller för distinktion med avseende på att konceptet "equifinality" verkar rikta sig mot ett mål, en sorts teleologi. Ytterligare finns det en till förväxling likhet i resonemangen mellan att å ena sidan, vad gäller teleologiska förklaringar, göra om intentionen till orsak, dvs göra den kausalt giltig, och å andra sidan, vad gäller funktionalistiska förklaringar, att göra om strukturen som

upprätthåller den homeostatiska variabeln till indirekt orsak, dvs att göra *den* kausalt giltig. Det skall dock tilläggas att Stinchcombe är kritisk till att alla funktioner skulle vara positiva för samhället (vilket även Sohlberg uppmärksammar) och gör en analogi till en fåraherde vars får blir tagna av en varg. Positivt för vargen men knappast för fåraherden (Stinchcombe 1987, s. 91f). Men låt oss först se vad jag menar med en sammanblandning av intentioner, funktioner och orsaker.

4.3 Funktionalistisk eller teleologisk förklaring?

Vad är då kinkigheten med detta? För det första är det inte helt oproblematiskt att skilja teleologiska och funktionalistiska förklaringar åt som vi kanske lärde oss av Sohlberg.

Rolf Gruner gör ett försök till en demarkation och skriver att i båda fallen (vad gäller de två förklaringarna) verkar vi vara upptagna med mål-riktade aktiviteter [*goal-direct activities*] vilket ger att en teleologisk förklaring är "... understood to specify 'a goal or end towards the attainment of which the event or activity is a means', and so is thought to include functional explanations" (Gruner 1966, i *Mind* s. 516). Detta är ett felaktigt sätt att förstå en funktionalistisk förklaring, menar Gruner, och gör distinktionen att en sådan förklaring skall förstås "... in terms of the contribution made by something, a thing or a process, to the future maintenance of a system of which it is a part, or the future maintenance of the present state of such a system" (Gruner 1966, i *Mind* s. 517). Den andra kinkigheten är att effekten, till exempel att ta ut pengar i en bankomat, kan utebli om man blir överkörd på vägen till banken eller glömmer sitt uttagskort. Problemet ligger i att målet (tänker ta ut pengar) måste göras om till orsak för att vi ska förstå handlandet (gå till en bankomat) då effekten uteblir, samtidigt som det är fel eftersom att "tänker ta ut pengar" i tid sett inte befinner sig bakom handlingen i fråga och att det, som visats, inte är säkert att den senare handlingen (effekten) inträffar. Vi måste då göra om syftet (intentionen) med att gå till bankomaten till orsak (Gruner 1966, i *Mind* s. 519) eller göra den *legitim* som Sohlberg påpekar. Det verkar inte som detta riktigt stämmer med Stinchcombes definition av funktionalistisk förklaring, här finns uppenbarligen inget system som skall servas av en funktion och häri ligger själva poängen med att skilja på en teleologisk och funktionalistisk förklaring. Det som exemplet visar är alltså en teleologisk och inte en funktionalistisk förklaring. Vi förstår den teleologiska förklaringen genom det syfte (intentionen) som ger upphov till handlingen. Detta syfte kan i sin tur ses som orsak till handlingen, eller, att handlingen är en av effekterna med syftet och att den slutsats vi drar innehåller åtminstone en av orsakerna till att handlingen sker. För att tillfullo förstå skillnaden mot en funktionalistisk förklaring är det på sin plats med ytterligare ett exempel. Att ett sådant måste avhålla sig från det framtida målet med en handling är nu uppenbart. Enligt Gruner skall vi se till effekten i en process om vi vill förstå funktionen. Att händelsen A ger funktionen F är detsamma som att säga att A orsakar F; om A så F eller F bara om A. Vi får i vilket fall att F är en effekt av A. På detta sätt är

fotosyntesen en *funktion* av att en växt innehåller klorofyll, eller, fotosyntesen är en *effekt* av att det finns klorofyll i en växt (Gruner 1966, i Mind s. 520). Funktionen är snarare den positiva effekten för ett systems eller en organisms överlevnad, inte målet i sig. Det blir underligt att tänka sig fotosyntesen som ett mål klorofyllet är utrustat med. Uteblir effekten (fotosyntesen) finns inte det inget klorofyll i växten vilket skiljer sig från det teleologiska perspektivet att intentionen kan vara kvar även om effekten uteblir, och om vi går med på att göra intentionen till orsak kan vi förstå effekten kausalt.

4.3.1 Några ytterligare reflexioner

Det finns uppenbarligen anledning att ta Gruner på orden och se upp för en sammanblandning av å ena sidan en teleologisk förklaring och å andra sidan en funktionalistisk. Gruner visar att det inte går att förstå vad en funktionalistisk förklaring är under vissa förutsättningar och tvärtom att en teleologisk förklaring inte är fruktbar under andra förutsättningar. Vad Gruner inte går in på är om dessa förklaringar kan sägas vara kausalt giltiga. Vad jag menar är att så som Gruner förklarar den teleologiska respektive den funktionalistiska förklaringen är den fortfarande inte kausalt giltig. För att uppnå detta saknas ett viktigt element, mekanismen bakom skeendet, den sociala mekanism som utlöser effekten. I både den teleologiska och den funktionalistiska förklaringen verkar detta inte vara fallet. Variabler verkar utgöra själva både den bakomliggande orsaken, *explanans*, och den effekt eller uppmätta fenomen, *explanandum*, som skall förklaras (se en genomgång av begreppen i Brante 1984, s.114).

4.4 Kausal giltighet

En gammal kritik är att den funktionalistiska förklaringen utelämnar det som anses som en grundsten för kausalitet; den sociala mekanismen (se Pettit 1996, s. 292). Brante menar att vetenskapens yttersta målsättning är att ge kausala förklaringar till effekter vilket föranleder Brante att argumentera för något mycket viktigt i förhållande till ovanstående:

En konstaterad regelbundenhet, som t.ex. att ungdomar som härstammar ur lägre socialgrupper i mindre utsträckning går vidare till högre utbildning, eller att kvinnor får lägre lön än män för samma jobb, i båda fallen den formella jämlikheten till trots, är i sig ingen förklaring (Brante 1997, s. 319).

Han menar att vi måste identifiera de mekanismer som upprätthåller denna ojämlikhet som vi skall förstå sådana regelbundenheter (Brante 1997, s. 319). Det räcker alltså inte med påvisandet av en regelbundenhet för att vi i sig skall förstå den. Vi har inte avtäckt den mekanism som ger upphov till regelbundenheten och kan således inte förstå regelbundenhet, vilket påminner oss om Mertons resonemang ovan. Merton argumenterar för nödvändigheten med att tillföra en mekanism till den funktionella analysen, att visa på vad som sätter igång funktionen. Detta skiljer sig från exempelvis Stinchcombes modell ovan. Där är den funktionalistiska förklaringen i princip reducerad till en loop och utestänger således att en mekanism behövs. För Stinchcombe räcker regelbundenheten verkar det,

eller som det mer korrekt kan uttryckas, *explanans* förhåller sig självt som orsaken till *explanandum*. Variabeln som skall förklaras är både den beroende och den oberoende samtidigt. Eller rättare, effekten gör om variabeln från oberoende till beroende så länge effekten upprätthålls.

4.4.1 Den sociala mekanismen

Hedström och Svedberg verkar vara inne på samma spår som Brante när det gäller vikten av att fastställa genererande mekanismer för att kunna skilja på en genuin kausalitet och en observerad tillfällighet (Hedström och Svedberg 1998, s. 8f). Det viktiga i sammanhanget är att en samvariation mellan två variabler endast är statistisk så länge vi inte har en förklarande mekanism till varför y händer på x. Relationen mellan x och y beror på att en mekanism bringar denna relation till liv, det är inte tillfredställande att nöja sig med att y följer på x om vi vill avslöja "... the social 'cogs and wheels' (Elster 1989:3) that have brought the relationship into existence" (Hedström och Svedberg 1998, s. 7)³. Vidare argumenterar de för att en mekanism kan ses som en serie redogörelser vilka ger fördelaktiga förklaringar på hur x och y är kopplade till varandra (Hedström och Svedberg 1998, s. 7). För att bringa ytterligare reda till hur en mekanism som förklarande verktyg fungerar argumenterar Hedström och Svedberg att "Mechanisms ... are analytical constructs that provide hypothetical links between observable events" (Hedström och Svedberg 1998, s. 13).

Från Bhaskar inspireras dessa herrar till att lyfta fram att det är individuella aktörer som är kausala förmedlare och menar att förklarande samhällsvetenskaper alltid skall ta fasta på orsakerna, i vilka de inkluderar intentioner, och konsekvenserna med deras handlande (Hedström och Svedberg 1998, s. 12). Detta ger Hedström och Svedberg benämningen *metodologisk individualism* och de får då förutsättningen att förklara alla sociala institutioner i perspektivet av individers intentioner eller icke-intentioner. De påminner oss om att all handling alltid är handling av individer vilka agerar orienterat mot andra individer enligt Webers definition av sociologi:

Sociologi ... är en vetenskap som försöker att förstå meningen i ett socialt handlande och därigenom klargöra orsakerna till dess förlopp och verkningar... Med 'social' handling avses en handling som med avseende på sin subjektiva mening relaterar sig till andras beteenden och vars förlopp orienterar sig efter dessa (Weber 1983, s. 3)⁴.

---

³ Observera att jag har bytt ut Hedströms och Svedbergs variabler "I" och "O" med "x" och "y" av den orsaken att detta är den benämning på variabler jag själv stött på under min utbildning.

⁴ Jag har för framställningens skull valt den svenska översättningen av det engelska citatet, vilket lyder "Sociology ... is a science concerning itself with the interpretive understanding of social action and thereby with a causal explanation of its course and consequences ... Action is 'social' insofar as its subjective meaning takes account of the behavior of others and is thereby oriented in its course" (Hedström och Svedberg 1998, s. 13 not 15) hämtat från (p. 4 in *economy and society: An outline in interpretive sociology*. Trans. Ephraim Fischoff et al. Berkeley: University of California Press [1921-22] 1978).

Senare gör Hedström och Svedberg en, enligt min mening, något oväntade manövern att koppla den nyss utredda sociala mekanismen till en funktionalistisk förklaring av ett handlande. De tar utgångspunkt i Merton, Coleman och Granovetter, vilka de menar "... all assume that individuals are goal directed and that an individual's propensity to perform the act being analyzed is an increasing function ..." (Hedström och Svedberg 1998, s. 21). Det står därmed klart att de genom detta tilltag vill undvika en förklaring som inte tar sin utgångspunkt i sociala mekanismer och att intentionerna av ett handlande är en funktion vilken ökar med antalet individer, eller som de själva säger: "... an individual's propensity of ... collective action is an increasing function of the number of other individuals who already have performed the same act" (Hedström och Svedberg 1998, s. 20).

4.5 Sammanfattning

Jag har pekat på vikten av att skilja på en funktionalistisk och teleologisk förklaring. De skall inte sammanblandas då de förklarar olika fenomen utifrån olika utgångspunkter. Stinchcombe presenterar i sin modell en funktionalistisk förklaring utifrån de tre komponenterna struktur, spänning och homeostatisk variabel. En misstanke att denna modell sammanblandar funktionalistisk förklaring med en teleologisk, krävde en genomgång av dessa begrepp. Gruner hjälper till med denna gränsdragning och pekar på att en teleologisk förklaring ser till de mål handlingar har medan en funktionalistisk förklaring ser till den effekt som tryggar ett systems överlevnad. Vidare genererar Stinchcombes modell ett annat problem. Stinchcombe menar att hans modell är en orsaksmodell. Detta reser problem med kausalitet och vad som är kausalt giltigt. Enligt Brante och även Hedström och Svedberg förstår vi vikten av att varje förklaring behöver gå via en mekanism. En giltig kausalitet vilar inte på observerade regelbundenheter, den måste ta hänsyn till en, för samhällsvetenskaperna *social* -, mekanism. En mekanism är en analytisk konstruktion genom vilken en kausalitet sätts igång. Denna mekanism finner vi inte i Stinchcombes modell. Den bygger på en regelbundenhet, en loop som kan stå för sig själv, menar han. Hedström och Svedberg pekar slutligen på möjligheterna med att se individers benägenhet till målinriktade aktiviteter som en ökande funktion i samhället.

5. Kritik och diskussion

I detta avsnitt avser jag lägga ett kritiskt perspektiv till de begrepp som aktualiserats. Utgångspunkterna för kritiken är problematiska delar inom funktionalismen och funktionalistiska förklaringar. Fokuser kommer mer och mer flyttas mot den funktionalistiska förklaringen ur ett påvisande av hur funktionalism och funktionalistisk förklaring står i relation till varandra. Konsekvenserna av denna relation kommer sedermera att tas upp i perspektiv av förmågan att förklara observerade fenomen och effekter.

5.1 Problem med funktionalismen

Om vi drar oss till minnes exemplet som inledde uppsatsen kan vi så här långt konstatera att det inte är helt oproblematiskt att förstå varför vi väljer att skydda oss från regnet. Att uppfylla en nödvändighet eller ett villkor måste gå via ett funktionalistiskt "förnuft", för att använda Habermas uttryck. Det är detta förnuft, och den ordning som det pläderar för, vi skall ta oss en närmare titt på i denna analys. Dock är det inte allt vi skall klargöra här. Ytterligare ett problem har ställt till det för oss närmare bestämt det när gäller att skilja den funktionalistiska förklaringen från den teleologiska. Parsons funktionalism verkar inte göra åtskillnad på å ena sidan funktionalistiska följder och å andra sidan teleologiska följder i sitt resonemang. Tvärtom ser han det ändamålsenliga sökandet efter ordning och ekvilibrium som integrerade delar av analysen av ett samhällssystem. När det gäller normer menar han att dessa har en teleologisk karaktär, nämligen den att upprätthålla och guida aktörerna mot en ordning eller en förändring under ordningsfulla former. Att funktionalistisk teori har kritiserats innebär inget nytt under solen men det finns drag som jag skulle vilja hävda går igen i den funktionalistiska förklaringen. Därför behöver jag analysen av funktionalismen.

Ett av de påståenden Parsons gör är att "... there is an external world of so-called empirical reality which is not the creation of the individual human mind ..." (Parsons 1968, s. 753). Att bejaka en objektiv verklighet, oavhängig våra sinnen, är inte det som är problematiskt i sig. Att en teori som avser att avtäckta handling inte behöver ta hänsyn till aktörernas medvetande men ändå ser det ändamålsenliga med hur normer guidar dessa aktörer är det som verkar svårt att förstå. Det finns ju en teleologisk karaktär om vi får tro Parsons och att förlägga denna till ett yttre faktum, eller ting fränkopplat individens intentioner verkar vara i det minsta svårt att följa. Att vilja säga något om aktörers preferenser samtidigt som dessa aktörer inte blir betrodda med att förse oss med sina preferenser om den realitet vi skall undersöka, är problematisk. På just denna punkt verkar Habermas ha en del invändningar. Den reflexion han har är att om vi skall komma åt de strukturer som är nödvändiga för upprätthållandet av ett socialt system måste vi flytta analysen från utsidan, från de gränsuppehållande systemen, till samhällsmedlemmarnas intuitiva kunskaper. Detta är i första hand en flytt av fokus. Vi kan inte externt observera interna begränsningar på hur reproduktionen av samhället ter sig (Habermas 1998, s. 151). Vi kommer helt enkelt inte åt kunskapen om detta samhälle. Dessutom, den teleologiska anstrykning jag beskyllt Parsons normsystem för verkar Habermas hjälpa mig att förstå konsekvenserna med. En analys som tar fasta på de målriktade aktiviteterna hos aktörer lämnar ute motstrategier [counterintuitive aspects] i den sociala reproduktionen (Habermas 1998, s. 151). Alla aktiviteter behöver alltså inte av nödvändighet vara riktade mot *samma* mål. Normer, menar Habermas, som reduceras till yttre påtvingande justering av beteende fångar inte att

... the institutionalization of behavioral expectations attaches to agents' orientations, normatively binding them, and does not merely exert an influence upon them by manipulating the consequences of action (Habermas 1998, s. 213).

Detta är inte detsamma som att säga att normer inte skulle kunna reglera beteendet individer emellan, det är att säga att vi måste se individerna genom att hermeneutiskt förstå dem, med deras egna (preteoretiska) utgångspunkter, snarare än att observera dem (Habermas 1998, s. 151ff).

Återigen, mål i ett system, eller i ett institutionaliserat beteende enligt Habermas, behöver inte garantera att målsättningen är densamma för alla aktörer, och definitivt inte att all målsättning alltid är riktad mot ett systems fortlevande. Man skulle kunna göra en påminnelse om Weber här. Webers sociologi såg vi att den handlade om människors handlingar riktade mot andra människor. Både Parsons och Habermas verkar vara intresserade av de intentioner som föregår handlingar, men de närmar sig Weber från helt skilda plan. Kanske kan man säga att handlandets bakomliggande mening i Parsons fall förknippas med motivation, och även motivationsspänningar, vilka uppkommer i samhället. Det ankommer då på självreglerande processer i samhället att lösa dessa spänningar och förse oss med normer vilka inskjuter ett mål, ett mål som instrumentellt stabiliserar dessa spänningar. På detta vis kan vi förstå vad Parsons menar med normers teleologiska karaktär. Men var är människorna, skulle man kunna fråga sig? Inte ens den minsta beståndsdelen är en människa, det är en enhet, en "unit act" som en atom eller molekyl med en avsikt. Individen är inte den utgångspunkt Parsons tar.

Detta har stora konsekvenser för hur vi kan förstå Parsons koncept "Latency" i AGIL-schemat. Att omhänderta motivationsspänningar, vilket är denna funktions tilldelning, menar jag skall ses i ljuset av Hobbesproblemet, förstått som risken i samhället att en allas kamp mot alla uppstår. Detta implicerar att i all handling ligger en latent drivkraft där alla söker makt över varandra. Normer är då något aktörer kan ta till eller utnyttja för att guida sig mot "rätt" mål, med tanke på osäkerheten spänningarna i samhället ger. Normer blir då problematiska i det perspektivet att de har som funktion att upprätthålla ordningen i samhället. Inte problematiska i det avseende att ett samhällskontrakt à la Hobbes skulle vara att föredra, utan i det avseendet att latent, oredovisade mål aldrig verkar kunna komma till uttryck. Yttermera fokuserar detta på osäkerheten i samhället. I fokus står reducerandet av osäkerhet aktörer emellan som "... *contingent decisions between alternatives*" (Habermas 1998, s. 214). Om aktörer är motiverade av behov och kontrollerade av normer är då osäkerheten garanten för ordning? Vart tar aktörernas frihet vägen? Tension management ger inte svar på dessa frågor, verkar det.

Om vi nu betänker Dahls rekommendation, att inte hamna i antinomiska blockeringar, skulle man kunna säga att Dahls rekommendation borde ha kommit tidigare. Denna blockering traskar nämligen Parsons rakt i. Parsons hamnar i en position där voluntarism står emot determinism. Två motsatta ontologiska postulat Dahl ser som positioner vilka båda går att rationellt argumentera för utan att någon

är mer sann än den andra. Habermas uppmärksammar detta som så att Parsons vill rädda individens frihet, friheten att ta egna beslut (Hobbesproblemet), genom istället att föreslå en osäker frihet mellan olika val (Habermas 1998, s. 214)⁵. Då verkar tanken om riskreduktion fungera samtidigt som individen faktiskt kan göra egna val. För oss som minns det inledande exemplet med regnkläder kan denna utgångspunkt möjligen förklara varför vissa individer alltid bär regnkläder utifrån osäkerheten att det *kan* börja regna. Knappast mer.

Den ontologisering Parsons gör, innebär dessutom att han inte får ihop en handlingsteori med utgångspunkt från "unit act" som konstruktion. Habermas lägger märke till att om man börjar med, som Parsons, att handlingsorienterade beslut är ett utfall av privata val gjorda av enskilda aktörer, finns det ingen mekanism som förklarar hur handlingssystem kan konstrueras ur "unit act". Dahl skriver också " ... ontologisera mindre!" (Dahl 1986, s. 182).

Jag ser en direkt koppling mellan Parsons Tension Management och den funktionalistiska förklaringen som Stinchcombe förslår. Betänk modellens uppbyggnad med hur spänningen "T" påverkar strukturens "S" förmåga att upprätthålla den homeostatiska variabeln "H". Aktiviteten i strukturen ökar om spänningen ökar lär oss denna modell. Utifrån Parsons och Stinchcombe skulle följande scenario, med mitt inledande regnvädersexempel (kapitel 1.1) som underlag, kunna bringa förståelse.

För att vi skall förstå hur funktionen fungerar måste vi se den som beroende av regnet som *kanske* kommer. Vi kan aldrig visa, med denna utgångspunkt, att den individ vilken alltid går omkring med regnkläder bara trivs i regnkläder eller tycker om färgerna speciellt mycket eller hur det upplevs att gå omkring med en viss färg på regnkläderna. Man kan naturligtvis även tänka sig andra funktionalistiska analyser av fenomenet med regnkläderna som att valet av färg fyller funktionen av att synas i trafiken eller ger en upplysning om gruppstillhörighet. Men som vi ser "trycker" en fokus på funktionen in fenomenet i en färdig mall. Den går inte att ta sig ur. Allt är färdigt och fixt utan att aktörens egenhändigt formulerade utgångspunkter för en handling tilltros kunna vara ett underlag vid och för analys. Låt oss granska lite närmare en annan komplikation med Stinchcombes modell. Senare kommer vi att se hur Pettit försöker att ta den funktionalistiska förklaringen ur denna komplikation:

---

⁵ Parsons begrepp för denna osäkra relation är "double contingency". I *The Social System* förklarar Parsons detta begrepp ur två aspekter. Det första är det kommunikativa perspektivet vilket innefattar symbolisering. Han menar att "[i den sociala interaktionen] ... alter's possible 'reactions' may cover a considerable range, selection within which is contingent on ego's actions." Och vidare att "... meaning of a sign ... must be stable through a much wider range of 'ifs', which covers the contingent alternatives not only of ego's action, but of alter's and the possible permutations and combinations of the relation between them" (Parsons 1966, s. 11). För det andra innefattar det ett motiveringsproblem, vilket vi känner som integrationsproblemet i samhället benämnt Hobbesproblemet vilket Parsons förklarar som att "[t]he orientation of one actor to the contingent action of another inherently involves evaluative orientation..." (Parsons 1966, s. 37).

5.2 Problem med den funktionalistiska förklaringen

När vi granskar den modell Stinchcombe föreslår för funktionalistisk förklaring står det klart att den i förhållande till Brantes och Hedströms och Svedbergs saknar en viktig beståndsdel, nämligen den mekanism, den analytiska konstruktion som genererar länkar mellan observerade variabler. Om vi inte bryr oss om att försöka förstå den mekanism som så att säga är beviset för kausalitet faller vi in i ett accepterande av regelbundenheter som bevis för kausalitet. För Brante är kausalitet att vilja förklara eller förstå och om vi hemfaller åt regelbundenheter som tillräckligt bevis för en effekt eller ett fenomen har vi inte förklarat något. En flaggstängs höjd kan lika gärna avgöras av skuggans längd med en sådan inställning, menar Brante (Brante 1997, s. 319). Vad som verkar vara det svåra med Stinchcombes modell är att den utesluter en mekanism samtidigt som den inte behövs, då variabeln som Stinchcombe menar uppehålls gör det på grund av sin egen effekt, variabeln är homeostatisk, en loop. Jag skulle vilja påstå att detta är just den problematik Coleman (i Hedström och Swedberg 1998, s.15f) refererar till som kausal-modellering [causal-modeling]. Med detta menas att eftertryck ges på de variabler som determinerar en (individuell) handling. Beteenden kan och ska förklaras med olika individuella och miljörelaterade determinerare [determinants]. Själva anledningen till analysen är att uppskatta den kausala influensen av de inblandade variablerna som tillsammans utgör determineraren för handlingen eller beteendet. Konsekvensen blir att "... *variables and not actors do the acting*" (Hedström och Svedberg 1998, s 16).

Vi har alltså minst två problem med den förklaring som Stinchcombe förser oss med. Båda dessa problem skulle jag vilja påstå är beroende av funktionalismen såsom framställd i denna uppsats. Det verkar som om vi måste reda ut om en funktion i sig kan vara en mekanism, om den går att förstå som igångsättare i sig själv. Speciellt då Stinchcombe försöker att ta fokus från den homeostatiska variabeln och i stället föreslå att det handlar om en speciell sorts kausalitet där vi hellre skall se till strukturen och hur den i sig upprätthåller den upprepade variabeln. Detta tar fokus ifrån avsaknaden av mekanism där strukturen tillskrivs en slags uppehållande, nästan vaktande egenskap.

Samma fokus återfinner vi i Pettit (1996) där han i stället pekar på möjligheten för funktionalistiska förklaringar att kringgå argumentet att den saknar en mekanism som förklarar hur dessa sätts igång. Möjligheten, menar Pettit, "... is that if functional explanations serve just to explain resilience then they are not exposed to the missing-mechanism argument" (Pettit 1996, s. 298). För att vi skall förstå vad *resilience* (ung. elasticitet eller spänstighet) är för begrepp exemplifierar han med en boll, vilken vi observerar rullar på en helt rak linje. Nu är det inte så att det är bollen i sig som bär på egenskaperna som får den att rulla utan att avvika på linjen. Vi får tänka oss små stolpar, stående på rad omkring bollens linje, vilka har egenskapen att dämpa inkommande störningar som vill tvinga bollen ur kurs. Dessa stolpar är "standby causes" eller "virtual causes" till att bollen rullar rakt. Utan att vara faktorer

som har någon reell effekt kan dessa stolpar ändå vara av förklarande relevans (Pettit 1996, s. 294). De har ett begränsat förklaringsvärde och kan således inte förklara uppkomsten till varför bollen kom att börja rulla eller hur den fortsätter att rulla rakt men de kan förklara det faktum att rullandet inte är något ömtåligt eller något som påverkas särskilt lätt, utan hellre något som är ett elastiskt eller spänstigt mönster. Ett mönster som är stabilt och även om osäkerheter (kontingenser) är något som har inflytande kan vi lita på att mönstret upprätthålls (Pettit 1996, s. 295). Och börjar vi leta efter elasticiteter och spänstigheter ligger naturligtvis fältet öppet för en funktionalistisk analys eller förklaring inom samhällsvetenskaperna. Vi kan, enligt Pettit, byta ut bollen mot en samhällelig institution som en golfklubb. Om vi utsätter en påhittad golfklubb för en ekonomisk osäkerhet (ökande kostnader) och vi vet att golfklubben fyller funktionen för vissa människor, som läkare, advokater, revisorer, att lära känna varandra skulle vi kunna tänka oss att den är så pass elastisk och spänstig att den överlever. Till och med så, att just denna ekonomiska osäkerhet kanske *tydliggör* funktionen den fyller för dessa människor om det blir aktuellt att de eventuellt måste lämna klubben eller inte (Pettit 1996, s. 296).

Som vi ser analyserar ingen av fallen själva funktionen utan hellre vad som omger funktionen och då verkar mekanismen kunna sättas ur spel. En passiv, kanske- analys skulle man kunna säga. Är det frågan om en förklaring i så fall. Är detta en modell som verkligen håller som rekommendation till sociologin och som tar hänsyn till det Brante menar med att kausalitet vill förklara (Brante 1996, s. 319)? Åtminstone är Pettit ärlig och sticker inte under stol med för *vilka* detta är en funktion.

5.3 Merton och mekanismen, en förklaring eller en svaghet?

Merton presenterar oss för ett ytterligare problem som har att göra med hans syn på hur funktioner kan uppfattas. På den funktionalistiska scenen är ett av hans favoritnummer att påvisa latent och icke intentionella funktioner. Samtidigt vill han gå vidare från att bara påvisa något, dvs. en deskription, till att förklara hur olika funktioner uppkommer, latent, manifesta, eller dysfunktionella, dvs. explanation. Detta genom att föreslå att sociologin bör försöka avtäcka den mekanism vilken ger upphov till dem. Elster (1990) är inte särskilt imponerad av Mertons hänvisning till en mekanism. Han menar det inte står klart om Merton vill visa eller bevisa. Om vi drar oss till minnes exemplet med Hopi –indianernas regndans ser Merton hur både manifesta och latent funktioner är aktuella. Vad är analys och vad är förklaring, frågar sig Elster (Elster 1990, s. 132). Vidare ställer sig Elster frågande till hur Merton vet att just denna ceremoni kan delas upp i manifesta och latent funktioner. Hur vet Merton att det manifesta uttrycket inte på en gång *både* skapar en grupp gemenskap och samtidigt uppfyller den manifesta avsikten? Behövs det, så att säga, en undermålighet hos den manifesta aktiviteten att framkalla regn, för att den latent funktionen, grupp gemenskap, skall uppfyllas? I så fall borde Merton berätta det (Elster 1990, s. 132f). Vidare kan man undra varför just regnceremoni bland förmodligen ett stort antal

andra kollektiva aktiviteter innehåller de medel som behövs för upprätthållandet av gruppgemenskapen (Elster 1990, s. 133). Däremot kan Merton med denna uppdelning beskriva eller visa på fenomen som vi kanske inte sett dem förut. Exempelvis möter vissa aktiviteter ett behov trots att de är illegitima för samhället. Hans egna exempel är hur både lagliga och olagliga ekonomiska aktiviteter kan möta ett sådant behov (Merton 1961, s. 79). Båda bygger på samma princip och båda möter samma behov, kanske till olika priser och därmed kan det latent behovet fyllas av den latent funktionen.

Problemet med mekanismen kvarstår dock. Merton använder den för att argumentera för stabilitet över tid. Mekanismer, menar Merton, skall studeras när de slutar vara självreglerande och därmed blir dysfunktionella för upprätthållandet av det sociala systemet (Merton 1961, s. 124), de försvinner då uppenbarligen om jag förstår det rätt. Denna syn på mekanismer är problematisk. Finns det inga mekanismer som inte är självuppehållande och självreglerande, frågar man sig. Varför försvinner det som är dysfunktionellt? Elster menar att den enda gång Merton refererar till mekanism är när den är uppkomsten till att dysfunktioner försvinner. Detta hittar Elster i Mertons resonemang om institutioner. Han kritiserar detta på tre punkter: 1. Premissen att icke-dysfunktionella institutioner skulle vara stabila är falsk. De tenderar att förändras över tid. 2. Även om dysfunktionella alternativ verkligen försvinner, varför skulle de ersättas av funktionella? Disekvilibrum kan vara mer fundamentalt för ett samhälle än ekvilibrum. 3. Av många icke-dysfunktionella alternativ, vilken av dem kommer att ersätta den dysfunktionella, varför i så fall (Elster 1990, s.133)?

Uppenbarligen är Mertons förslag på sociala mekanismer inte riktigt vad Brante talar om. De används helt enkelt inte på samma sätt. En giltig kausalitet verkar stå i skuggan för funktionellt självreglerande institutioner och det resonemanget hittar Elster en del problem med.

En intressant idé till hur vi kan använda Mertons uppdelning i latent och manifesterade funktioner i sig som grunden till en förklaring, kommer från Risfjord. Hans förslag är att den manifesterade funktionen aldrig kan vara kompatibel med en förklaring, men om vi istället flyttar fokus till den latent funktionen kan vi utnyttja likheten med den teleologiska förklaringen vilken kan göras kausalt giltig. Han menar att alla sociala funktioner inte är manifesterade utan ibland latent. En handling kan samtidigt som den är avsiktlig ha effekt för det större sociala systemet, argumenterar han (Risfjord 1999, s.311). Detta är i perspektivet av denna uppsats inte plausibelt, det tar oss till noll igen. Gruner har minst sagt avrått från en sammanblandning funktionalistiska och teleologiska förklaringar emellan. Jag menar att vi inte kan "låna" karaktären hos den teleologiska förklaringen för att konstruera en tredje variant, om den funktionalistiska förklaringen skall kunna förstås i sig. Dessutom, påvisandet av latent intentioner (omedvetna för aktören) menar Weber inte är helt givet för sociologin. De utgör ett gränsfall i meningstolkningen (Weber 1983, s. 5).

Vänder vi oss till Hedström och Svedberg blir tonen en annan. De vill även de komma ifrån problematiken med hur mekanismer verkar vara den svaga länken i den funktionalistiska förklaringen. Deras förslag är att mekanismer skall ses som en konstruktion som medierar mellan en systemnivå, eller andra makro sociologiska händelser som övertygelser, behov etc. och möjligheterna på en aktörsnivå. Då behövs den, argumenterar de (Hedström och Svedberg 1998, s. 22f). Samtidigt avslöjar de en hållning som är problematisk. Mekanismer är abstrakta men "... [they] also distort by their very nature the descriptive account of what really happened, by accentuating certain aspects of the situation and by ignoring others" (Hedström och Svedberg 1998, s. 15) De avslöjar en vilja att komma ifrån mekanismen, att se något som det är, vad som verkligen skedde.

5.4 Avslutande teser samt funktion som deskription

Denna uppsats mynnar ut i en rekommendation om försiktighet vad det gäller den funktionalistiska förklaringen. Sociologin måste ta ställning till:

- ... Att funktionalismen som tanke och ontologi grundar den funktionalistiska förklaringen vilket är en viktig distinktion i perspektivet att denna förklarings återkomst verkar välkomnas, ibland till och med hyllas (Jackson 2002, Pettit 1996, Risfjord 1999). Den funktionalistiska förklaringen kommer med en världsbild, en ontologi, snarare än med en klart definierad epistemologi. Observatörens egna tolkningar står i fokus och man kan fråga sig varför en viss funktion ibland ett förmodat oändligt antal är just den utvalda speciellt viktig. "För vem är den viktig?" - är en adekvat fråga.
- ... Att människan som handlande subjekt verkar försvinna i den funktionalistiska ontologin. Överfört på en funktionalistisk förklaringsmodell är risken att variabler och inte individer utför handlingarna.
- ... Att försök till en sammanblandning av teleologiska med funktionalistiska karaktäristika för att gjuta liv i den funktionalistiska förklaringen måste mötas med skepsis. De bygger på olika premisser och de måste hållas isär.
- ... Att det Pettit visar, vilket kan ses som en förlängning av Parsons, vilket i sin tur går via Stinchcombes förklaringsmodell, hur den funktionalistiska förklaringen tenderar att fokusera på kontingenser och osäkerheter. Den blir en passiv förklaring, vilken inte fokuserar på fenomenet i sig. Möjligen medför detta en alltför stark fokus på osäkerhetsreducering vilket premierar ett passivt försvar av observerade effekter eller fenomen istället för att förklara effekten eller fenomenet *per se*.
- ... Att argumenten för hur "the missing-mechanism" problemet skall hanteras inte är entydigt övertygande, inte så långt denna uppsats sträcker sig i alla fall. Detta borde naturligtvis redas ut

mer grundligt än denna uppsats gjort. Dock, inget enda exempel är här så övertygande att man okritiskt kan acceptera det. Det är exempelvis metafysiskt omöjligt att förstå hur orsaken till uppkomsten av ett fenomen kan ligga i framtiden, vilket verkar vara en oundviklig följd av funktionalistiska förklaringar. Ändock är mekanismen problematisk då en funktionalistisk förklaring föreslås, vilket bland andra Pettit samt Hedström och Svedberg försöker lösa genom att komma runt den. Mekanismen, som är en styrka i en förklaringsmodell, blir för den funktionalistiska förklaringen en svaghet.

Denna uppsats lämnar utrymme för funktionalism trots vissa påvisade begränsningar. Samtidigt som uppsatsen vänder sig från en funktionalistisk förklaring sneglar den mot jämförelsen, analogin och beskrivningen. I denna mening har Weber en poäng i följande:

För en tolkande och förstående sociologi kan ett dylikt framställningssätt för det första tjäna som praktisk illustration och provisorisk orientering. I denna funktion är det i högsta grad både nyttigt och nödvändigt, men det kan naturligtvis också vara i högsta grad skadligt, om man överskattar dess kunskapsvärde och förfaller till falsk begreppsrealism (Weber 1983, s. 11).

Vi har alltså anledning till en viss försiktighet men kan samtidigt dra nytta härav. Webers inställning tangerar i mycket det jag ser som tillgången med en funktionalistisk hållning, nämligen analogin eller jämförelsen, för att underlätta en framställning. Som förklaring betraktat är jag inte odelat övertygad. Att *visa* utan att behöva *bevisa* har Asplund lärt oss att även det är en kunskap viktig att beakta, en av de viktigare skulle jag vilja påstå. Funktionalismen förser oss möjligen med en poäng i att *visa*, men inte med en fullt hållbar förklaring till poängen som görs.

Referenser

Bibliografi:

- Alxander, Jeffrey C (1987). *Sociological theory since 1945*. London: Hutchinson
- Asplund, Johan (1970). *Om undran inför samhället*. Lund: Argos
- Brante, Thomas (1984). *Vetenskapens sociala grunder – en studie av konflikter i forskarvärlden*. Rabén och Sjögren
- Clark, Jon, Modgil, Celia, Modgil, Sohan, Merton, Robert (Eds.) (1990). *Consensus and Controversy. 1, Robert K. Merton*. London: Falmer Press
- Dahl, Göran (1986). *Begär och kritik*. Lund: Symposion bokförlag
- Elster, Jon (1990). *Merton's Functionalism and the Unintended Consequences of Action*, i Clark, Jon, Modgil, Celia, Modgil, Sohan, Merton, Robert (Eds.). *Consensus and Controversy*. 129-135. London: Falmer Press.
- Feyerabend, Paul (2000). *Mot metodtvånget*. Lund: Arkiv förlag
- Giddens, Anthony (1991). *Sociology*. Cambridge: Polity Press
- Habermas, Jürgen (1998). *The theory of communicative action, the critique of functionalist reason*. Vol. 2 Cambridge: Polity Press
- Hughes, John, A och Månsson, Sven-Axel (1988). *Kvalitativ sociologi*. Lund: Studentlitteratur
- Merton, Robert, K (1961). *Social Theory and Social Structure*. Glencore, Illinois: The Free Press
- Parsons, Talcott (1966). *The Social System*. New York: The Free Press
- Parsons, Talcott (1968). *The Structure of Social Action* vol. 1 och 2. New York: The Free Press
- Parsons, Talcott och Smelser, Niel, J (1957). *Economy and society, a study in the Integration of Economic and Social Theory*. London: Routledge and Keagan Paul LTD
- Popper, Karl R (1972). *The logic of scientific discovery*. London: Hutchinson of London
- Ritzer, George (2000). *Sociological Theory. Fifth edition*. Singapore: McGraw-Hill Higher Education
- Sahlin, Ingrid (1999). ”Diskursanalys som sociologisk metod.” i Sjöberg, Katarina (red.): *Mer än kalla fakta, Kvalitativ forskning i praktiken*. 83-106. Lund: Studentlitteratur
- Sjöberg, Katarina (red.) (1999): *Mer än kalla fakta, Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur
- Sohlberg, Peter (1997). *Mål och mening I samhället. Funktionalistiska program i samhällsvetenskapen*. Uppsala (tryckt i Trondheim av repositöralen, NTNU)
- Stinchcombe, Arthur L (1987). *Constructing Social Theories*. Chicago: University of Chicago Press
- Weber, Max (1983). *Ekonomi och samhälle, förståelsesociologins grunder*, band 1 *Sociologiska begrepp och definitioner. Ekonomi, samhällsordning och grupper*. Lund: Argos
- Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

Artiklar:

- Brante, Thomas (1997). *Kausal realism och sociologi*. Sociologisk forskning (1:2): 311-335
- Jackson, William A (2002). *Functional explanation in economics: a qualified defence*. Journal of Economic Methodology (9:2): 169-189. Routledge
- Gruner, Rolf (Oct. 1966). *Teleological and Functional Explanations*. Mind, New Series, Vol. 75, No. 300, 512-526
- Hedström, P och Svedberg, R (1998). Social mechanisms: An introductory essay. *Social Mechanisms: An analytical approach to social theory*. Cambridge University Press: 1-31
- Pettit, Philip (1996). *Functional Explanation and Virtual Selection*. The British Journal for the Philosophy of Science (47:2): 291-302
- Risfjord, Mark (1999). *No Strings Attached: Functional and Intentional Explanations*. Philosophy of Science Association. (Part 1: Contributed Papers): 299-313